

# Egzistencialin filosofija ir ateities filosofavimo rpesiai

Juozas Girnius

Šitame straipsnyje imuosi supažindinti su tam stymo srove, kuri turi teis vadintis m s laiko filosofija, ir atskleisti tuos rpesius, kuriuos ji kelia ateities filosofavimui.

Laiko valdomas žmogiškasis buvimas vyksta vieningame „buvo“ ir „bus“ santykiyje. Ir filosofavimas, esminis žmogiškojo buvimo b das, visada yra jo faktin s išeities ir jo laisvos ateities santykin je vienyb je. Jis visada aug s buvusiajame ir visada atviras busimajam filosofavimui. Nušviesti bet kur filosofavim ir yra atskleisti, kaip imamas filosofavimas yra susij s su jau buvusiuoju m stymu ir kokioms ateities galimyb ms jis lieka laisvas. Tad ir šitame, straipsnyje teks ieškoti egzistencialin s filosofijos versmi buvusiajame m styme ir r pintis atskleisti jos laim jim prasm ateities filosofavimui.

## I

Egzistencialin s filosofijos versmi tenka ieškoti Kierkegaardo ir Nietzsche s kovoje prieš idealistin m stym .

1. — Viso nauj j laik metafizikos vyksmo gale stovin iojoje idealistin je filosofijoje senasis b tyb s, kaip b tyb s (ens qua ens), klausimas virsta pažinimo klausimu, ir metafizika esmiškai sutampa su logika. Idealistin tiesiai yra filosofija, kuri b t suveda tos b ties m stym . Jos nusistatymu, m stymas, kaip b tybi j paž stamyb je apsprendimas, yra pats b ties grindimas. Atseit, ne m stymas jau yra apspr stas pirmaisiais, t. y. b ties principais, o jis pats teigia pastaruosius principus. Pirmieji b ties principai išreiškia jos m stan iojo proto prigimt . Tod l m stymo strukt ros išskleidimas drauge yra ir pa i b ties apsprendim išvystymas. M stymo vyksmas — pa ios b ties vyksmas. Tikroji b tis yra grynoji s voka, ir grynoji s voka — tikroji b tis. Visa yra tikra, kas yra protinga, ir visa yra protinga, kas yr tikra.

Kaip suprastina ši b ties ir s vokos tapatyb ? Kokia šio tikrov s protingumo prasm ? — S vokos žodžiu ia netenka suprasti „paprasta“ s vo-

ka reprezentacinio vaidinio prasme. Tai b t nereikšmingas ir iš viso klaidingas teigimas, kad žmogiškasis kurios b tyb s vaidinys yra jau pati ta paž stamoji b tyb . B ties s vokiškumo teigime idealistai s vokos žodžiu vadina s vok , išreiškian i kuriant j absoliutin prot , kuris pats save m sto tokiu b du, kad pa iu šiuo sav s m stymu jis kuria ir neša visos b ties tikryb . Visa protinga yra tikra, nes iš viso tikras t ra vienas dieviškasis absoliutinis protas. Atseit, b tis idealistams yra s voka absoliutinio proto visai b iai imanentiškumo prasme.

Idealizmas b t išaiškina s voka, arba id ja. S voka, kaip id ja, paia savo prigimtimi išeina už laiko. Ji yra visuotin , nes išreiškia b t tos b ties antlaikin je, t. y. visuotin je b tinyb je. Jei b ties esm išreiškia visuotin s voka, tai ir b tis savyje išaišk ja kaip esmiškai visuotin , pati visuotinyb , sistema. Taip Schellingui tikrov yra savyje sistemingas organizmas, Hegeliui — sisteminiu ritmu vykstanti konkreti visuotinyb .

B ties prasm yra esmiškai visuotinyb . Tad ir aukš iau teigtasis principas „visa yra tikra, kas yra protinga“ faktiškai reiškia: visa yra tikra, kas yra visuotina. Tiesa yra visuma. Tikra yra visa, kas išreiškia visum , kas turi prasm s b ties sistemoje, kas yra b tina visuotinio jo b ties vyksmo apraiška. Ir atitinkamai n ra „tikra“ idealistams visa, kas individualu bei atsitiktina, kiekvienas asmeninis gyvenimas, kiekvienas paprastas istorinis tr kimas, atsitiktinis iškilimas bei žlugimas.

Tiesa yra visuma, arba sistema. Sistema idealistine prasme n ra atsitiktin individualaus proto projekcija, o pati absoliutin s dvasios visyb . Tod l toliau aišku: bet kurios b tyb s visuotinyb gl di absoliutin s dvasios išreikšime. Kiekviena b tyb yra tikra, kiek ji išreiškia absoliutin visuotinyb . Lygiai ir žmogus yra tikras (savo „esm je“) ne jo asmenin je istorijoje, o tiktai visuotin je absoliutin s dvasios funkcijoje. Žmogiškojo gyvenimo tikryb gl di ne jame „pa iame“, ne asmeniniuose individov r pes iuose, o antlaikiniame absoliutin s dvasios vyksme, jos išreikšime.

Nurod me, kaip idealizmas yra grynojo pažinimo sistema, t. y. ta filosofija, kuri b t išaiškina s voka ir taip jos esm randa visuotinyb je.

Kas betgi vyksta šiuo b ties, kaip visuotin s s vokos, išaiškinimu? Kas yra b iai jos visuotinioji s voka? Ne kas kita, kaip jos „kas“, arba „esm “. Bet kurios b tyb s s voka išreiškia, „kas“ yra ši b tyb savo antlaikin je b tinyb je, kaip „kas“ ji galioja, kaip „kas“ ji paž stama. Savo antlaikinyb je s voka lieka abejinga išreikšiamosios b tyb s „kad“, jos egzistencijai ar neegzistencijai. Žodžiu tariant, idealistinis b ties išaiškinimas tikrov je reiškia b ties suvedim esm , arba tok jos supratim , kuris istorinei atskir b tybi egzistencijai neteikia problematin s prasm s.

Reikšmingu H gelio pasisakymu, idealistin filosofija siekia atskleisti

Dievo mint dar prieš pasaulio suk rim . „Prieš suk rim “ reiškia: prieš egzistencij .

Iš tikr j , egzistencija jos istoriniame savotiškume (individualume) ne manoma s vokiškai išreikšti ir sistemiškai apvaldyti. Tod l ji Hegeliui yra „faule Existenz“, ir tod l jis absoliutinio pažinimo vardu eina dalykus dar prieš j egzistencij . Bet kaip tiktai šis „dar prieš egzistencij “ apreiškia pagrindin nenuveikiam idealistin s filosofijos sunkenyb : kaip iš antlaikin s bei visuotin s id jos prieiti istorin bei individualin egzistencij . Egzistencija — riba idealistinei esm s filosofijai.

Idealistin filosofija dalykus svarst tiktai j idealin je, nuo laiko atitrauktoje, neribotyb je ir liko akla tai nenuveikiamai baigtinybei, kuri žymi kiekvien esm s susijungim su egzistencija, kiekvien konkre i esm s ir egzistencijos santykin je vienyb je trunkan i b tyb . Ir iš tikr j , netruko iškilti idealistin je plotm je neišsprendžiama „tingiosios egzistencijos“ baigtinyb s problema, kuri pralauž absoliutin nuotaik ir pasuko vakarietišk j m stym naujus egzistencinius laiko, mirties bei kan ios, kalt s bei kovos, situacini apsisprendim ir asmenin s atsakomyb s r pes ius.

Jau pa iame idealizme kilo egzistencijos problema, laužianti jo absoliutin bei sistemin nuotaik , ir b tent, — Schellingo pozityviosios filosofijos pastangoje išsaugoti tik jim nuo jo paneigimo absoliutiniame Hegelio religijos supratime. Schellingui r pi patsai realusis tikin iojo santykis su Dievu, ne tiktai idealin Dievo galyb . Šiuo r pes iu jis ir išeina radikali opozicij prieš Hegelio filosofij , kuri jis vadina negatyvia filosofija. Hegelio filosofija einanti dalykus dar prieš j egzistencij , atseit dalykus, kaip dar nesanus. Ji, b tent, teklausianti dalykus, kaip objektus, t. y. j paž stamyb je, arba idealin je juos m stan io absoliutinio proto galimyb je. Ir pat Diev tod l ji prieinanti tiktai kaip objekt , vis objekt objektyvyb s pagrind . Gi Schellingas nori eiti tiesiai pa i b t, Diev jo egzistencijoje, t. y. jo pirmin je neobjektyvyb je (in seiner Un-vor-denklichkeit). K nors klausti kaip objekt — reiškia klausiti jo galimyb . Dievas betgi yra pirma bet kokios objektyvyb s, arba idealin s galimyb s. Jis yra pats iš sav s, o ne per kuri galimyb (potencij ) . Dievas — pati pirmin valia, kuri aktualizuoja visas potencijas.

Bet Schellingo Dieviškosios Egzistencijos klausimas negal jo nuveikti idealizmo, kol pats b ties klaus jas, žmogus, liko ir toliau idealistiškai suprantamas. Tik su nauju paties b ties klaus jo buvimo klausimu egzistencija gal jo pasiekti problematinio aštrumo. Lemian ius šia linkme žingsnius ženg ir tuo galino m s imam j egzistencialin filosofij Sören Kierkegaardas ir Friedrichas Nietzsche.

Kierkegaardas ir Nietzsche — du vieniši m stytojai, aistringai susirpin j savotiškumo, nepalyginamai individualios asmenyb s išsaugoji-

mu. Abu jie negal jo pakelti idealistin s visuotinyb s nuotaikos. Abiej r pestis eina žmog , kaip j „pat“. Ir abiem žmogus yra jis „pats“, kiek jis tiesiai n ra tik visuotinyb s reišk jas, kiek jis n ra tik vienas žmogaus apskritai atsitikimas, o — išimtin , niekada v l nepakartojama ir niekieno nepakei iama egzistencija; kiek jis tiesiai n ra tik vienas momentas ant-laikiniame absoliutin s dvasios vyksme, o gyvena jo paties asmenin istorij .

2. — Kierkegaardas savo opozicij idealistinei visuotinyb s filosofijai išreiškia tik jimo paradoksu. „Tik jimas, iš tikr j , yra paradoksas, pagal kur Individas yra aukš iau to, kas bendra bei visuotina“<sup>1</sup>. Š paradok s vysto tik jimo ir moral s antinomija. Tik jime individas susikaupia jame pa iame ir savo baimingoje vienatv je sueina santyk su Absoliutu, moral je jis sijungia žmogišk j bendruomen ir j tvarkan ias visuotines maksimas. Tik jimas, asmeninis individo santykis su Absoliutu — individualus, bet, — ir tiesiai tod l, — absoliutus; moral , veikimas pagal visuotini sias maksimas, — visuotin , bet, — ir tiesiai tod l, — neabsoliuti. „Individas savo santyk su tuo, kas visuotina, apsprendžia iš santykio su absoliutu, o ne santyk su absoliutu iš santykio su tuo, kas visuotina“<sup>2</sup>. Vadinasi, ne tai, kas visuotina, yra jau absoliutu, bet tiesiai absoliutu reliatyvina tai, kas visuotina. Absoliutin pareiga Dievo atžvilgiu reliatyvina pareigas žmogiškosios bendruomen s atžvilgiu. Dievo meil gali pareikalauti artimo meil reikšti b du, tiesiai priešingu tam, kas b t pareiga moraliniu atžvilgiu. Taip Abraomui Dievas sako nužudyti jo viso gyvenimo vilt , pirmgim s n Izaok . Ir Abraomas neb t buv s tik jimo t vas, jei vien moment b t suabejoj s Dievo valia. Ta iau Abraomas — ne Kai-nas.

Tik jimo ir moral s antinomija — tik jimo riterio ir tragiško herojaus antinomija. Tragiškas herojus atsisako „sav s paties“, kad tai, kas visuotina, išreikšt — tik jimo riteris atsisako to, kas visuotina, kad likt jis „pats“. Tragiško herojaus kelias visada tikras. Jis greitai baigia savo kov , tegu ir skaudži , ir v l laimi rami tikryb kit užjau iamame jo supratime. Visi pateisina ir g risi jo laikysena. — Tik jimo riteris vis gi laik lieka netikras savo g džioje vienatv je. Visada jis gali atsisakyti sav s paties ir iš savo skaudžios vienatv s gr žti žmogiškosios bendruomen s prieglobst . Bet ar ši galimyb yra tiesa, ar kriz s apraiška, tai tegali nuspr sti patsai tikintysis. Bet kadangi jis atsisak visuotini j princip , tai ne tik niekas iš šalies negali jam pad ti apsispr sti, bet ir jis pats negali tur ti joki objektyvi kriterij , kuriais jis gal t vadovautis. Tik pati jo vienatv s netikryb nurodo galim jo tik jimo tikryb . Klaidingas tik jimo riteris ieško dvylikos sektant , kad jiems padav s rank

<sup>1</sup> Crainte et tremblement (trad. P.-H. Tisseau), 110 psl.

<sup>2</sup> Id 110—111.

garsiai turguose triukšmaut ir apkurst vienatv s krizi balsui. Tikras tik jimo riteris nelygstamoje vienatv je neieško ir nesutinka jokio draugo. Jis eina vien vienas su savo baisia atsakomybe. Bet žino ir jis, kaip puiku savo t višk tur ti visuotinyb je ir b ti suprastam kiekvienos kilnios sielos, ir kaip baisu gimti už visuotinyb s rib ir b ti išjuokiamu vis kelion s laik . Tod l ir tragiškiausias herojus atrodo bali einan iu kavalieriumi, jei j lyginti su l tai ir bandan iai savo žingsnius renkan iu tik jimo riteriu.

Kai Kierkegaardas patetiškai skelbia: žmogus yra egzistencija, tai, iš tikr j , jis mano ši žmogišk j galimyb , atsisakius to, kas visuotina, nelygstamoje individualyb je sueiti absoliut santyk su Absoliutu.

3. — Ir Nietzsches antžmogio filosofij valdo individualistinis žmogaus esm s supratimas. Tiktai, kai Kierkegaardui žmogiškosios egzistencijos individualyb išreiškia tik jimo paradoksas, tai Nietzschei žmogiškosios individualyb s s lyga yra Dievo nebuvimo reikalavimas. Kierkegaardui žmogus yra jis „pats“ (egzistencija), kada jis nelygstamoje vienatv je sueina santyk su Absoliutu. Nietzschei žmogus yra jis „pats“ (pakeliui antžmog ), kada jis ateistin je vienatv je teigia sav s paties absoliutyb .

Ir b tent: Nietzschei žmogiškojo „pats“ metafizin prasm yra k - ryba. Ji apreiškia žmogaus savotiškum . Bet k rybin tiesiai yra valia, kuri išeina už visuotini norm ir ieško to, kas nauja, dar neturima ir nežinoma. K rybos nelygstamyb , Nietzsches nusistatymu, ir reikalauja, kad nieko neb t aukš iau žmogaus k rybin s valios. Jei b t Dievas, nebelikt kas kurti, tod l —jo n ra.

K rybin žmogaus valia teikia b iai jos prasm ir grindžia daikt vert . Ne daiktai jau yra geri ar blogi, bet tiktai kuriantysis skiria tai, kas gera ir kas bloga. „Niekas nežino, kas yra gera ir bloga, nebent — kuriantysis“<sup>3</sup>. Gera, kas plaukia iš asmenin s k rybin s valios, bloga, k palaiko sustingusi beasmenin bendruomen s („vis ") valia. „Kur yra nekalt ? Ten, kur k rybin valia. Ir kas nori kurti už sav s, tas turi man gryniausai vali“<sup>4</sup>.

K rybinis daikt vert s grindimas drauge yra ir pa ios j tiesos atskleidimas. Nietzsches ironija kreipiasi prieš nesutept j pažinim (unbefleckte Erkenntnis), kuris nori tiktai iš šalies, nesuinteresuotai, g r tis idealin mis daikt esm mis. Kaip pats paž stam j daikt egzistencijos prasm s k rimas, — kiekvienas tikras pažinimas yra suteptas k rybiniu dalyvavimu paž stam j dalyk egzistencijoje ir nešvarus, kaip — gimdymas.

K rybin valia pa ia savo esme individuali. Ji nepasitenkina tuo, kas visiems prieinama, ji laužia visuotines normas ir eina tai, ko dar neturi-

<sup>3</sup>

Also sprach Zarathustra (Kriegsausgabe), 288 psl.

<sup>4</sup> Id 180.

ma, kas tik vienam kurin iajam manoma. Kuriantysis vis nori išeiti už savo paties esm s. N ra vienos visiems tiesos ir visiems vieno g rio. Tiesa — mano, atskleidžian ioj o, tiesa; g ris — mano, vertinan iojo, g ris. Zarathustros kelias — jo vieno kelias. Su savo mokiniais jis atsisveikina: „Vienas dabar aš einu, mano mokiniai. Ir j s traukit s ir likite vieni. Taip noriu aš. Iš tikr j aš patariu jums: šalinkit s nuo man s ir ginkit s Zarathustros. Ir dar geriau: g dykit s j s jo. Gal b t, jis jus apgavo. — ... Dar j s sav s neieškojote: tod l j s radote mane. Taip daro visi tikintieji, ir tod l aš turiu tiek maža k veikti su visokiu tik jimu“<sup>5</sup>.

Suglaudžiame: ir Kierkegaardas tik jimo paradoksu, ir Nietzsche ateistiškai nusista iusiu antžmogiu, abu palieka idealistin visuotinyb s nuotak ir tiesia pagrindus naujam individualistiniam, — egzistencialiniam, — žmogaus supratimui. Idealistams esm yra visuotinyb , Kierkegaardui ir Nietzschei — savotiškyb . Idealistams žmogus savo esm je yra visuotinio proto neš jas, arba s mon apskritai, atitraukta nuo istorinio vyksmo ir tod l abejinga jos pa ios bei jos prieinam j b tybi egzistencijai. — Kierkegaardui ir Nietzschei žmogus yra jis pats (savo „esm je“) savo nepalyginamoje individualyb je, t. y. kiek jis n ra tik toks, kaip visi kiti, o giliausiais savo egzistencijos akimirksniais k rybiškai vis išeina už „vis “ normas. Žodžiu tariant, abiem, — Kierkegaardui ir Nietzschei, — žmogaus esm yra pati jo istorin egzistencija nepakartojamoje individualyb je.

Kintant žmogaus, filosofavimo neš jo, supratimui, atitinkamai turi pakisti ir visos filosofijos problematin linkm . Kol žmogus idealistiškai suprasta, — kaip visuotin j prot išreiškianti s mon apskritai, — tol b ties klausimas vyko visuotinio pažinimo galimyb s klausimu, ir metafizika sutapo su logika. Kai naujai žmogaus esmei teigiama jo istorin egzistencija, tai ir b ties klausimas turi vykti žmogiškosios egzistencijos klausimu. Egzistencialine filosofija ir yra vadinama ta m s laiko filosofija, kuri atsakymo b ties klausim ieško individualioje žmogiškoje egzistencijoje, baimingu r pes iu nešan ioje savo istorin mirties bei kalt s likim .

Schemiškai egzistencialin filosofij priešpastatant idealizmui, pastarasis yra grynojo pažinimo, pirmoji — pažinimo, kaip asmeninio apsisprendimo, filosofija. Idealizmas — absoliutin sistema, egzistencialin filosofija — atviras, sistemas lauž s filosofavimas. Idealizmas — visuotinyb s, egzistencializmas — individualyb s filosofija. Idealizmas — antlaikyb s, egzistencializmas — laiko filosofija. Apskritai tariant, idealistin s filosofijos problematinis titulas — b tis ir m stymas (id ja), egzistencialin s — b tis ir laikas (egzistencija).

<sup>5</sup> Id 114—115.

## II

Taip jos bendriausiose tendencijose apib dinta, egzistencialin filosofija n ra vieninga mokykla. Pa ia savo esme ji nori b ti asmeninis, atseit, ne mokyklinis filosofavimas. Tai grei iau savotiška viso m s konkretybe susir pinusio laiko filosofavimo linkm . Galima betgi joje išskirti dvi radikaliai skirtingas sroves. Pirmoji daugiau kreipiasi Nietzsche : tai ateistinio nihilizmo šal iu dvelkianti Martino Heideggerio<sup>6</sup> filosofija, antr j daugiau veikia Kierkeggardo taka: tai Dievyb s ieškojimo nerimu pulsuojanti Karlo Jasperso<sup>7</sup> filosofija. Heideggerio žodžiu gyvena jaunoji vokie i filosof generacija. B dinga ia Hanso Heys s („Idee und Existenz“) pastanga egzistencialin filosofij pritaikyti vitalistin s Tre iojo Reicho pasaul ži ros tikslams. Jaspersui artimi Gabrielis Marcelis („Etre et Avoir“), Nik. Berdiajewas („Cinq méditations sur l'existence“), Paul Häberlinas („Das Wesen der Philosophie“). Egzistencialin nuotai ka žymi ir René le Senneo moraliniame idealizme („Devoir“ ir „Obstacle et Valeur“), ir Louis Lavelle'io totalin s esamyb s filosofijoje („Etre“, „Acte“, „Présence totale“). Ir Maurice Blondelio metafizika („L'Etre et les êtres“) ontologin b ties problem sieja su moraline („egzistencialine“) asmens problema.

Šitame straipsnyje, vietos ribojami, sustosime tik ties pa iomis b dingiausiomis egzistencializmo linkm mis — Heideggerio ir Jasperso filosofijomis.

1. — Heideggeris r pinasi nauju metafizikos grindimu. Nors m s laiku ir es giriamasi metafizikos pažanga, ta iau b ties klausimas es s tiesiai užmestas, nes b tis laikoma savaiame suprantamu dalyku. Bet: „Ar turime mes šiandien atsakym klausim , k manome žodžiu „es s“? Jokiu b du. Privalu tad iš naujo kelti b ties klausim “<sup>8</sup>.

Ligšioliniame m styme b ties klausimas nepasiek s problematinio aštumo, nes, Heideggerio nuomone, jis vis nepakankamai griežtai skyr s b t nuo atskir b tybi ir vis „pasakoj s istorij“, t. y. b t suprat s kaip dar vien b tyb šalia vis kit b tybi . Heideggerio reikalavimu, pirmasis filosofinis žingsnis turi b ti b ties ir atskir b tybi skyrimo suvokimas. B tis n ra jokia atskira b tyb , o tai, kas galina visas atskiras b tybes, kas jas apsprendžia b tyb mis. B tis yra prieš visas ir tad jau visose atskirose b tyb se. Taip suprastos b ties klausimas klausia: kod l yra kas nors, o ne nieko?

<sup>6</sup> Martin Heidegger (g. 1889 m.), Freiburgo i. Br. universiteto profesorius. Pa grindinis jo veikalas „Sein und Zeit“ (1926 m.).

<sup>7</sup> Karl Jaspers (g. 1883 m.), buv s Heidelbergo universiteto profesorius. Pa grindinis jo veikalas „Philosophie“ (I. Philosophische Weltorientierung. II. Existenz-erhellung. III. Metaphysik, 1932 m.).

<sup>9</sup> Sein und Zeit, 1 psl.

a. — B ties klausimui išspręsti Heideggeris imasi žmogiškosios būtybės analitikos. B ties klausimui išvystyti tenka klausti žmogaus, nes kaip tik jis ir yra ta būtybė, kurios būtis yra pats būtis supratimas. Žmogui yra sava, kad su ir per jo būtį jam būtis atskleidžiama pati būtis. Kaip toki būtybė, žmogus Heideggeris terminologiškai vadina Dasein. „Da“ reiškia esminį žmogaus atvirumą būčiai. „Das Dasein ist seine Erschlossenheit“<sup>9</sup>. Heideggeriškai žiūrėti, tradicinė vaizdinga kalba apie žmogų esantį lumen naturale teturi prasmę nurodyti, kad žmogus būva būtis supratimo būdu. „Prigimtinis šviesos apšviestas“ nereiškia, kad žmogus būtis ko kito iš šalies apšviestas, bet kad jis pats savyje yra apšviestas, t. y. kad jis pats yra šis apšvietimas. Tik kadangi žmogus yra pati lumen naturale, jis atskleidžia visą, kurio šviesa prieina, ir visą pasaulį, kas lieka tamsoje.

Bet visai tasai žmogaus jame pačiame šviesumas bei būčiai atvirumas nereikia suprasti tradicine neveiklios, „tiktaip apšviestas“, iliuminacijos prasme. Heideggerio žmogaus jame pačiame šviesumas yra veiklus save vis pralenkiantysis pasaulyje buvimas bei pasaulyje sutinkamam būtybiui atskleidimas (Sich-vorweg-schon-sein-in-der-Welt-als-Sein-bei-innerweltlich-begegendem-Seiendem). Kaip toks veiklus pasaulio ir jame sutinkamam būtybiui atskleidimas, žmogiškoji būtis yra rūpestis (Sorge).

Žmogiškosios būtis, kaip rūpestis, išaiškinimu Heideggeris betgi nenori reikšti pragmatistinio nusistatymo. Rūpestis terminu jis supranta ne vien psichologinį laikyseną, patirtinį rūpinimąsi, bet apriorinį vis žmogiškąjį laikyseną pagrindą. Rūpestis yra prieš visas ir tad jau kiekvienoje žmogiškojoje laikysenoje. Jis yra dar prieš bet kokios teorijos ir praktikos skyrimą. Abi pastarosios, — teorija ir praktika, — yra galimybės tos būtybės, kuri būva rūpestis būdu.

Iš tikrųjų, Heideggeris rūpestis voka nori nuveikti teorijos ir praktikos skyrimą ir taip pereiti kraštutinius intelektualizmo ir pragmatizmo nusistatymus. Rūpestyje, kaip joms galimybės pagrindė, teorija ir praktika, pažinimas ir veikimas pasiekia jų pirminis vienybės. Pati veikla pažįsta, ir pats pažinimas pirmine prasme yra veikla. Daiktus atskleidžia, juos „pažįsta“ patsai veiklus jais rūpinimasis, patsai jų vartojimas, nes tiktaip pastarasis teikia daiktams žmogiškosios prasmę ir taip apsprendžia jų būtį. Anksčiau abejingus daiktus (Vorhandenes) vartojimas perkeičia parankiui esantiems, žmogiškai prasmingiems rankiams (Zuhandenes). Pataiptartimi rankio būtis yra „um zu“, atsakyti kuriam žmogiškam reikalui. Žmogiškasis reikalas, kaip rankio „wo zu“, esmiškai konstruoja rankio būtį. Kiekvienas rankis yra, kiek jis yra vartojamas. Vartojimo apsprendžiamas („kuriamas“) rankis ir gali būti atskleidžiamas

<sup>9</sup> SZ, 133 psl.



(„paž stamas“) tik pa iu to rankio vartojimu. Vadinamasis teorinis pažinimas niekada negal t atskleisti pagrindinio b tybi rankiškumo, j vartotinyb s charakterio. Taip Heideggeriui pirminis pažinimo b das yra pats j vartojimas, t. y. egzistencinis j atskleidimas, kai teorinis pažinimas t ra išvestinis pažinimo b das, kuris s vokiškai artikuliuoja pirmin pažinim ir j sakiniai išreiškia.

Jei pažinimas pirmine prasme yra egzistencinis atskleidimas, o jo spr sminis išreiškimas tik išvestinis pažinimo artikuliavimas, tai atitinkamai ir pirmin tiesos vieta Heideggeriui yra ne spr smas, bet pati žmogiškoji egzistencija. B tent, tiesa yra pati žmogiškoji b tis, kiek ji atskleidžia prienam j pasaul , kiek ji yra pats šis atskleidimas, pati žmogiškosios b tyb s atviryb prienamajam pasauliui ir jame sutinkamoms b tyb ms. Spr smas yra tiktai šio pirminio egzistencinio atskleidimo objektinis artikuliavimas, kuris vieningoje atskleidžian ioje žmogiškojoje egzistencijoje išskiria atskleidim bei jo išreiškim ir toliau atskleidžiam j tikrov bei j išreiškiant j spr sm ima kaip du atskirus, nors savotiškai ir atitinkan ius, daiktus. Tiesa, kaip pati pasaul atskleidžian ioji bei b iai atviroji žmogiškoji egzistencija, galina ties , kaip atskleisti j tikrov išreiškiant j spr sm . Tiesa, kaip spr smas, yra galima tiktai tiesos, kaip egzistencinio atskleidimo, arba atviryb s, pagrindu. Pirmin tiesos prasm — atskleidžian ioji egzistencija, antrin tiesos prasm — išreiškiantysis spr smas.

Heideggerio akimis, tradicin tiesos, kaip proto ir tikrov s atitikimo (adaequatio intellectus et r ei), aptartis juda tiktai antriniam, išvestiniam, tiesos supratime ir neprieina pirmin s tiesos prasm s. Ji žmogišk j akt supranta daiktinio vyksmo b du. B tent, viening atskleidžian i j žmogišk j b t ji ima kaip dviej daikt , — daikto „atskleidžiantysis protas“ ir daikto „atskleidžiamoji tikrov“, — santyk . Gi faktiškai bet kuris spr smas savo tiesum rodo ne jo tikrovei „atitikimo“ rodymu, o rodymu, kad jis atskleidžia daiktus, kaip jie yra savyje. Taip spr smo „paveikslas ant sienos kreivai kabo“ teisingum patikriname ne lygindami vaidinius („paveikslas“, „kaboti“, „kreivai“, „siena“) tarpusavyj ar su daiktais, o pa iu pažvelgimu sitikindami, kad šis spr smas atskleidžia daiktus, kaip jie yra savyje.

Heideggeriui atskleidžian ioji egzistencija yra tiesa tokiu b du, kad žmogiškasis b ties atskleidimas drauge yra ir jos pa ios (b ties: ne b tybi , o j supratimo pagrindo) k rimas (Entwerfen). Tiesa pa iame pagrinde priklauso nuo j atskleidžian ios ir drauge kurian ios žmogiškosios egzistencijos. Ji yra tol, kol yra ši pastaroji. Niutono d sniai, prieštaravimo principas ir apskritai kiekviena tiesa tol t ra tikra, kol egzistuoja žmogus. Kol nebuvo žmogaus ir kada jo v l nebus, nebuvo ir nebus jokios tiesos. Taip, pvz., Niutono d sniai prieš j nebuvo nei tei-

singi, nei klaidingi. Tik su Niutonu jie tapo tikri, nes juose žmogus prijo anksčiau paslaptį tikrovę. „Kiekviena tiesa pagal jos esmę žmogiškąjį charakterį priklauso nuo žmogaus būtis“ (Alle Wahrheit ist gemäss deren wesenhafter daseinsmässiger Seinsart relativ auf das Sein des Daseins)<sup>10</sup>.

Jei taip Heideggeriui tiesa yra pati, kuriančioji žmogiškoji egzistencija, tai tolimesnis metafizikos, t. y. būtis tiesos klausimo, vyksmas reikalauja klausti: kokia yra žmogiškosios egzistencijos prasmė? Kas yra pati žmogiškosios egzistencijos projektuojamoji būtis paprastai?

b. — Žmogiškosios būtis, — rėpėsi, — du būvimo būdai: tikrasis ir netikrasis. Netikrasis rėpėsi — nuobodulys. Tai kasdieninis, „vis dienas“ rėpėsi, kuris žmogus išblaško dauginguose žmogiškai abejinguose bei svetimuose daiktuose. Kasdieniniame nuobodulyje žmogus pasita pasauliniuose rėpėsiuose ir pamiršta save patį. Jis mirsta, kalba ir veikia, kaip ir visi kiti. Asmeninį atsakymą jame pakėičia beasmeninį bendruomeninį viešpatiją.

Tikrasis rėpėsi — aukštąjį akimirksnį rėpėsi. Jis eina ne atskirus žmogiškuosius reikalus, o pati žmogiškojo gyvenimo visumą. Jis žmogų pastato prieš nenuveikiamą žmogiškosios baigties — mirties tikrą.

Mirties akivaizdoje rėpėsi išauga baime. Baimė atskleidžia žmogui, kad jis egzistuoja kaip baigtinis būtybė, atseit, kaip būtybė, kuri būva mirties būdu. Žmogus, kol jis egzistuoja, vis lieka dar ne visas savo būtis galimas, jam vis priklauso „dar ne“. „Dar ne“ betgi nereiškia: dar nėra, o tik tai —yra ateityje. Nokstantis vaisius vis yra dar nenunokęs: jam vis priklauso „dar ne“. Mirtis yra. Būtent, ji nėra tik tai žmogaus svetimas jo egzistencijos nutraukimas, o pati žmogiškosios egzistencijos galimybė. Mirtis nėra nei paprastas pasibaigimas, nei atbaigimas, o žmogiškasis būvimo būdas. Žmogus būva mirties būdu (Sein zum Tode). Jis tol miršta, kol jis gyvena. Tai reiškia: žmogiškoji egzistencija vyksta ne laike, bet tiesiai yra pats laikas. Laikas — prasmė tos būtybės, kuri būva mirimo būdu.

Jei gyvenimas vyksta kaip mirimas, tai nuolatį žymi mirties baimė. Mirties baimė netaisyklinga su vulgariniu mirties bijojimu. Pastarasis yra paprastas toliau nebegyvenimo bijojimas. Tai bailio silpnąjį valandą nuotaika. Tikroji mirties baimė yra nuotaika stipraus, save patį atsiradusio individo, kuris šaltai žiūri mirtį, kaip savo būvimo būdą. Tokia mirties supratimo prasme mirties baimė, užuot būvusi mirties vengimas, greičiau yra būgimas mirtį. Bet ir vėliau būgimas mirtį nereiškia suprastai vulgariškai, kaip savotiškas rėpėsimasis realizuoti mirties galimybę. Tas tiesiai reikštų mirties galimybės suveikimą, jos praradimą,

<sup>10</sup> SZ, 227 psl.

paprast toliau nebegyvenim . Gi tikroji mirties baim kaip tiktai siekia „didinti“ mirties, kaip žmogiškojo buvimo b do, galimyb .

Tikroji mirties baim s prasm yra atskleisti žmogui jo tikr j asmenin egzistencij , sutelkti žmog jame pa iame. Mirtis — asmeniškiausia žmogaus galimyb . Kiekvienas miršta savo mirt . Niekas mirtyje negali kitu pasivaduoti. Tiesa, gali vienas žmogus sutikti mirt už kit , bet pasiaukojusysis mirs savo mirt . Mirtis kiekvien atpalaiduoja nuo vis ryši su kitais daiktais bei žmon mis, atskleidžia vis pasaulini r - pes i abejingum ir gr žina nelygstam mirties vienv .

c. — Mirties baim je, — savo tikrojoje egzistencijoje, — žmogus gauda pri jim prie pa ios b ties, t. y. prie to, kas yra prieš visas ir tad visose b tyb se. Paprastas atskir bei apspr st daikt (pl šiko, audros ir pan.) bijojimas atskleidžia atskiras patirtines b tybes. Mirties baim je, kada žmogui suabejing ja ir pasitraukia visos patirtin s b tyb s, kada išslysta visas pasaulis, apsiereiškia b tis, kaip jokia patirtin b tyb , kaip pats niekis. Betarpiškai galima patikrinti, kad baim mums niek apreikiška tik, kai ji jau yra pra jusi. Tada, b tent, šviesiame šviežio atminimo žvilgyje sakome: ko, prieš k ir d l ko baiminom s, tikrov je nieko nebuvo. Iš tikr j , buvo niekis, kaip toks. Baim apreikiška, kad nieko nebuvo. Iš tikr j , buvo tik niekis. Baim apreikiška, kad b ties buvimas yra niekio niek jimas (Sein des Seienden als Nichten des Nichts). Niekis — b ties paprastai prasm . B tis ir niekis yra tapatingi, tiktai ne Hegelio j abiej , — neapspr styb s ir betarpyb s, — o esmin s b - ties baigtinyb s prasme. B tis esmiškai baigtin . Ir tod l sen j ties „ex nihilo nihili fit“ Heideggeris kei ia nauja: „Ex nihilo omne ens finitum qua finitum fit“.

Kokia tikroji šios Heideggerio b ties ir niekio tapatyb s prasm ? Ar ši niek apreikiškian ioji baim t ra žmogiškoji tyla prieš Nebe manomyb , ar grei iau baimingas radimas, kad už baim je pasitraukusios patirtin s tikrov s nieko n ra, atseit, t ra niekis? Ar Heideggerio niekio mitas t ra filosofin ne manomyb pozityviai kelti Dievo klausim , paliekant betgi atvir keli negatyvinei, pvz., n dienei dialektinei teologijai, ar grei iau Dievo klausimo išskyrimas jo neigimo prasme apskritai?

Heideggerio tekst tyla n ra vienaprasmiskai aiški. 1937 m. ruden kart mano paties žodžiu paklaustas d l filosofin s Dievo klausimo galimyb s, Heideggeris tyliai, puse burnos, pratar vien žod : Das ist schon Theologie... Tai jau teologija! Ir toliau reikšmingai primin sav j esmin s b ties baigtinyb s supratim . B tent, jo supratimu, baigtinyb n ra paprasta ontin savyb , kuri reikalaut jos kuo kitu išaiškinimo, kuo kitu pagrindimo. Baigtinyb yra pati ontologin b ties paprastai prasm . B tis yra pati baigtinyb .

Aišk ja, berods, kad Heideggerio reikalautasis pirmas metafizinis žingsnis „nepasakoti istorijos“ tikrov je jam reišsk prad in ateistin nu-

sistatym . Jei Heideggeriui b t projektuoja baigtin žmogiškoji-b tyb , tai ir jos projektuojamoji b tis turi b ti esmiškai baigtin , baigtinyb paprastai.

2. — Giliai nuo Heideggerio išsiskiria Jasperso filosofavimas. Heideggeris ir Jaspersas — du vienos plotm s priešininkai: abu išeina iš baigtin s žmogiškosios egzistencijos r pes i . Kai betgi Heideggeriui žmogiškosios egzistencijos baigtinyb reiškia ir pa ios b ties paprastai baigtinyb , tai Jaspersui, atvirks iai, žmogiškosios b tyb s baigtinyb liudija jos begalin savyje nepakakim (unendliches Ungenügen) ir reikalauja Dievyb s.

Baigtinyb s ir nebaigtinyb s antinomija žmogiškojoje egzistencijoje ir žmogiškajame Dievyb s pri jime — štai du pagrindiniai Jasperso filosofavimo r pes iai. Kaip baigtin žmogiškoji egzistencija turi nelygstamos vert s? Kaip istoriškai žlunganti žmogiškoji veikla yra nelygstama? Kaip savyje viena Dievyb gali reikštis istoriškai suskilusiais veidais? Kaip žmogiškoji tiesa apie Dievyb gali b ti istoriška ir ta iau nelygstama? pirmuosius klausimus Jaspersas atsako ribini situacij , antr j — šifr teorija.

a. — Ribini situacij teorija konkre iai išvysto esmin žmogaus istoriškum (laikiškum ). Jos pagrindinis klausimas: kaip galimas nelygstamas egzistavimas bei veikimas lygstamose istorin se situacijose?

a. Paprastai situacija yra ta konkreti psichofizin tikrov , kuri apsprendžia žmogišk j reiškim s: teikia jam šansus ar j riboja. Visas žmogiškasis buvimas yra situacinis. Vien situacij palikti reiškia pereiti kit . Niekada negalime išeiti už situacij . Visada liekame situacijose.

Be paprast situacij , kurias galiu keisti, iš vienos pereidamas kit , yra situacij , kurios pa ios savyje nesikei ia ir mane visada riboja. Tai ribin s situacijos (Grenzsituationen): aš niekada negaliu palikti situacij j apskritai, aš negaliu gyventi be skausmo ir kovos, aš neišvengiamai prisiimu kalt , aš turiu mirti. Ribin s situacijos n ra iš šalies žvelgiamos ir tod l m s tiksline veikla nepakei iamos. Tenka arba jas prisiimti, kaip savo likim , ir jose b ti savimi „pa iu“ arba užmerkti prieš jas akis ir, atsakius savojo „pats“, paprastai vegetuoti:

Visas ribines situacijas valdo mirtis. Mirtis n ra kažkas gyvenimui svetima, bet žmogiškojo buvimo galimyb . Ir dargi: mirtis yra egzistencijos veidrodis, — jei laisvoji egzistencija turi reikštis nelaisvomis patirtin mis lytimis, tai ji turi nuolat mirti: visos jos apraiškos turi nuolat žlugti, kad nesustingt ir neatitr kt nuo savo laisvojo pagrindo. Mirties situacijos prisi mimas, jos egzistencij jungimas n ra paprastas žinojimas apie mirt , bet iš žmogiškosios s mon s laisv s sureliatyvinimas visos patirtin s tikrov s. Taip egzistenciališkai prisiimama mirtis nustoja b ti

svetima ir tampa savotišku man s atbaigimu. Mirtis išaiškia kaip paslaptingoji viešnia. Pirma ji buvo mažiau kaip gyvenimas ir reikalavo dr. sos. Dabar ji daugiau kaip gyvenimas ir teikia palaimingos tikrybės.

Asmeninį nemirtingumą Jaspersas atmeta. Visi nemirtingumo rodymai jam atrodo klaidingi ir beviltiški. Tiesiai patirtinio mums gyvenimo ryšys su kūniniais organais jam rodo žmogiškosios būtybės mirtingumą. Amžinybė nėra už laiko. Amžini yra aukštieji akimirksniai, kuriuose žmogus yra jis „pats“. Žmogus yra amžinas jau „čia“, ir būtent, savo kūrybiniuose akimirksniuose, o ne „anapus“.

Antra ribinė situacija yra kančia. Ir kančia nėra atsitiktinis reiškinys. Ji neišvengiamai lydi visos laisvosios egzistencijos reiškinį patirtinje tikrovėje, kaip jos dalims neigimas. Laimė užmigdo žmogaus tikrą egzistenciją. Kančia turi jį vis naujai žadinti. Kančia ribojamas žmogus gyvena tarp noro sakyti „taip“ ir negalės šį „taip“ išsakyti.

Mirtis ir kančia yra ribinės situacijos, kurios žmogų apsprendžia be jo valios, gi kova ir kaltė — ribinės situacijos, kuriose jis pats dalyvauja. Kova — būtina patirtinė tikrovė ribotybė apraiška. Kas nenori žlugti, turi kovoti dėl savo egzistencinės erdvės ir tad negali išvengti kitą išnaudojimo. Galutinė žmonijos taika — ne manoma. Kova visur ir visada. Organiniame gyvenime kova vyksta prievartos priemonėmis, aukštesniame — kovojama meile, kur abu besimylintieji meilėje kovoja, kad kiekvienas liktų pats sau ištikimas. Ir meilė negali būti kartą visam laikui laimėta. Niekada ji nevirsta nuosavybe. Patirtiniame gyvenime niekas aukštesnio negali būti pastoviai iškovota, o viskas tenka saugoti kasdieninėje kovoje.

Patirtiniame pasaulyje egzistuoti yra ne kas kita, kaip rinktis, bet viena rinktis — reiškia atmesti kitas galimybes, atseit, save apriboti, nusikalsti. Lygiai mano veikla, kaip ir nuo veikimo susilaikymas, turi savo padarinius: neišvengiamai patenka kaltė.

Visos ribinės situacijos išreiškia esminį patirtinį žmogiškosios tikrovės istoriškumą: laisva žmogiškoji egzistencija patirtinje tikrovėje gali reikštis tik visų žlungančių apraiškoms. Nėra laisvės be patirtinės tikrovės, bet patirtinė tikrovė pati savyje nėra laisvė. Laisvė yra kovoje su gamta. Jei laisvė atpalaiduoti nuo gamtos, ji išnyksta deginančioje nebeties ugnyje. Jei laisvė sutampa su gamta, ji sustingsta ir nėra daugiau laisvė. Jei tad laisvė yra kovoje su gamta, tai visos jos apraiškos turi žlugti. Tai esminis laisvės antinomija. Jasperso žodžiais, kas galėtų mums pastoviai būti, būtų absoliutinai būtis, kas pastoviai mums tampa, yra reliatyviai būtis. Absoliutinai būtis mums yra laisvės žlugime, ir pastoviai mums trunka bei objektyviai galioja tikrai reliaty-

vin b ties. Tai ir yra žmogaus istoriškumas, kad tai, kas pastovu, t ra niekinga, ir b ties apraiška t ra tai, kas žlunga“<sup>11</sup>.

3 — Paprastose situacijose žmogiškasis veikimas yra patirtinis ir lieka lygstamas. Tiktai ribin se situacijose jis gauna nelygstamyb , nes tiktai šiose jis pasiekia absoliutin laisv s s mon ir išeina už vis objek-  
tini lygstam tiksl . Nelygstamasis veikimas radikaliai skiriasi ir nuo vitalinio, ir nuo racionalinio veikimo. Vitalin veikla — instinktiškai akla, nelygstamoji veikla — absoliutin s (ne racionalin s) s mon s ap-  
šviesta. Tikslin veikla — apspr sta kurio konkretaus tikslo ir jo at-  
žvilgiu yra priemon , nelygstamoji veikla — pati savo tikslas, kaip žmo-  
giškojo „pats“ išraiška.

Vadinas, kadangi visa patirtin tikrov yra reliatyvi ir joje kelia-  
mi tikslai lygstami, tai nelygstamoji veikla patirtiniame pasaulyje t ra  
galima tik šio pastarojo susimbolinimu ribin se situacijose. „Pasaulyje  
veiklos nelygstamyb t ra galima, jei aš pasaul tarsi palikau ir dabar v l  
j gr žtu“<sup>12</sup>. Ir tolesniu giliu Jasperso žodžiu, „nelygstamos veiklos pa-  
saulyje tiesa yra tampa, kad aš pasaulyje veikiu, lyg jis b t absoliu-  
tus, ir drauge turiu s mon , kad vien pasaulin tikrov yra niekis“<sup>13</sup>. Ri-  
bin s situacijos susimbolina patirtin tikrov ir tuo pa iu lygstamai pa-  
tirtinei veiklai suteikia nelygstamyb s vert .

Tik šis patirtin s veiklos simboliškumas išaiškina herojišk gyve-  
nimo rizik aukoti gyvyb už tai, kas neišgelbimai turi praeiti. Šis he-  
rojizmas t ra manomas, jei patirtin tikrov prasminama kaip laisvo-  
sios b ties apraiška. Jei visa teb t patirtin tikrov , neb t prasm s  
už k mirti.

Žmogiškosios veiklos nelygstamyb reikalauja patirtin s tikrov s su-  
simbolinimo, jos nušvietimo, kaip tikrosios b ties apraiškos. Kol žmogus  
yra užsimirš s lygstamoje, tiksl apsprendžiamoje, veikloje, tol jam reali  
t ra patirtin tikrov , visa kita — nerealu. Tiktai, kai ribin se situaci-  
jose savo nelygstama veikla žmogus susimbolina patirtin tikrov , patir-  
tyb jam tampa nereali prieš tikr j transcendencijos realyb . Ribin se  
situacijose išaišk ja, kad pasaulis nerymo pats savyje, o rib akivaizdoje  
t ra transcendentin s b ties apraiška. Patirtin tikrov simboliškai nu-  
švinta. Pasaulis tampa transcendencijos šifras.

Paaišk jo, kaip nelygstamoji veikla, kuri ribin se situacijose susim-  
bolina patirtin tikrov , drauge yra ir pasaulio palikimas, arba Dievyb s  
ieškojimas. Tuo pa iu išaiški ir ribini situacij teorijos santykis su šif-  
r teorija.

b. — Jasperso manymu, kur ia valdo Kanto „Ding an sich“ ir fe-

<sup>11</sup> Philosophie, II, 253.

<sup>12</sup> Id, II, 259.

<sup>13</sup> Id, II, 259.

nomen skyrimas, objektinis, apskritai galiojantysis, pažinimas pa ia savo aptartimi negali pasiekti b t savyje. Objektinis pažinimas eina atskiras b tybes. Pažinimo objektas visada yra kuri apspr sta b tyb ir tad niekada pati b tis savyje. „Nirgends habe ich das Sein, sondern immer nur ein Sein“<sup>14</sup>. B tis pa ia savo esme yra nem stoma. M stoma b tis tiesiai n ra b tis savyje, o b tis m stymo atžvilgiu, atseit, m stinys, arba objektas, kuris šalia sav s turi kitus objektus ir prieš save m stant j subjekt . B tis savyje negali tapti objektu. Žmogui, kaip subjektui, ji neprieinama.

Bet Jaspersui ši objektin b ties savyje, — Dievyb s, — nepaž stamyb nereiškia jos neprieinamyb s apskritai. B tent, neobjektin B tis Savyje privalo neobjektinio jos pri jimo. Neobjektinio Dievyb s pri jimo galimyb s nušvietimas — pagrindinis Jasperso filosofavimo r pestis, kuriuo jis siekia metafiziškai išvystyti kritišk j Kanto m stym .

Neobjektin b t savyje žmogus gali prieiti, kiek jis yra pats savyje, t. y. kiek jis tiesiai n ra subjektas ir pats sau netampa objektu. Iš tikr j , žmogui, kaip subjektui, arba s monei, apskritai, visa t ra objektai ir — niekas b tis savyje. Patirtin tikrov lieka tamsi ir nebyl . Tikrai žmogui, kaip jam pa iam (neobjektinei egzistencijai), kiek jis savo nelygstama laisva veikla sureliatyvina patirtin tikrov , pastaroji nušvinta kaip b ties savyje apraiška, ir joje prakalba Dievyb .

a. Patirtin tikrov — transcendencijos šifrinis raštas. Kaip eksperimentas yra tarpininkas tarp subjekto ir objekto, taip šifras — tarpininkas tarp transcendencijos (Dievyb s) ir egzistencijos (žmogaus, kaip jo paties). Šifras pats savyje betgi n ra transcendencija paprastai, o grei iau — transcendencijos kalba. Transcendencija ir šifras yra vienyb s bei tapatyb s santykiyje. Kiekvienas šifras išreiškia transcendencij , bet transcendencija n ra tapatinga n su vienu šifru. Šifr pasaulis palenkta nesiliaujamam kitimui. Transcendencija — aktualyb be galimyb s.

Transcendencija šifriškai prakalba ribin se situacijose. Ir tod l „transcendencijos vieta n ra nei šiapus, nei anapus, bet riba“<sup>15</sup>: nei grynas pasaulis, nei grynoji transcendencija. Transcendencija n ra už m s „ ia“ pasaulio — tarsi kitas „anapusinis“ pasaulis. Tokios užpasaulin s transcendencijos pri mimas, m sojo pasaulio sudvigubinimas Jaspersui yra apgaulingas. š užpasaulin s transcendencijos pasaul perkeliami m s pasaulio daiktai bei vykiai, tikrai fantastiškai padidinti, sumažinti ir suderinti. — „Paprastas anapus yra tuš ias, ir taip — lyg jo neb t . Tod l b ties patyrimas reikalauja imanentin s transcendencijos“<sup>16</sup>.

<sup>14</sup> Id, III, 2.

<sup>15</sup> Id, III, 13.

<sup>16</sup> Id, III, 136

Bet šis imanentinis transcendentijos reikalavimas Jaspersui nereiškia paprasto panteizmo. Panteizmo — teizmo dilema tegaliojanti su monei apskritai, kuri Dievyb supranta tuo pačiu būdu, kaip pasaulis. Todėl jai arba pasaulis yra visa: pats pasaulis yra ir Dievas kartu (panteistinė imanencija), arba yra ir pasaulis, ir Dievas: Dievas yra už pasaulio (užpasaulinė transcendencija). Ši panteizmo — teizmo dilema betgi nustoja savo vertę egzistencijai (žmogui pačiam savyje), kuri transcendentiją prieina šifrinėje transcendentijos vienybėje su pasauliu.

3. Kaip vyksta šis šifrinis transcendentijos priėjimas, šis transcendentijos šifrinio rašto skaitymas? Jei transcendencija šifriškai apsirėškia tik tai žmogui, kaip jam pačiam, arba egzistencijai, tai ir šifrinio rašto skaitymo vieta yra „pats“ žmogus savo ribiniame situacijų egzistencijoje. Kaip jis su tuo turi būti paliestas, kad jis galėtų pagauti patirtinį tikrovę, taip žmogus turi būti jis „pats“, t. y. priimti ribines situacijas, kad jis galėtų transcendentiją prieiti. Transcendentijos kalbą girdi tik tas, kas nėra pats sau kurias. Ir būti lieka tamsi tam, kas užmerkia akis savo istorinei egzistencijai ribinėse situacijose. „Transcendencija tiek man tiesiai ranka, kiek aš jos siekiu“<sup>17</sup>.

Pirmine prasme šifrinis transcendentijos priėjimas yra ne kas kita, kaip pati nelygstamoji veikla, kurioje egzistencija ribinėse situacijose atskleidžia patirtinio pasaulio savybę neryšiomis ir tuo pačiu jo šifriškumą. Ribinėse, t. y. esmiškai istorinėse situacijose apsirėškiančios transcendentijos priėjimas, arba šifrų skaitymas, turi būti esmiškai istorinis. Transcendentijos šifrai žmogiškajai egzistencijai nėra vienaprasmiškai aiškūs, ir žmogiškasis Dievyb su priėjimas visada lieka tikrybės ir netikrybės tampe. Paties Jasperso žodžiais, žmogiškoji orientacija transcendentijai vyksta polinėje išdidaus priešgynumo (Trotz) ir nuolankaus atsidavimo (Hingabe) vienybėje. Jei žmogus atsisako šios tampos vieno kurio poliaus naudai, jis praranda ir savąjį veržimą transcendentijai. Priešingumas be atsidavimo išsigimsta tuščiųjų užsispyrimų, ir jame žmogus praranda Dievybę. Atsidavimas be priešingumo išvirsta tuščių neveiklumu, ir žmogus jame praranda savo laisvę, t. y. save „pat“. Tikrasis Dievyb su priėjimas vyksta ne paprastai neveikliu, o priešingumu nuveikusių atsidavimų. „Dievyb nenori aklo atsidavimo, bet laisvės, kuri gali priešintis ir tik iš priešinimosi gali pasiekti tikrąjį atsidavimą“<sup>18</sup>. Tikras Dievybei atsidavimas tegalimas per veikti jai priešintis. Pati kova su Dievybe yra jau jos ieškojimas.

Žmogiškąjį Dievyb su ieškojimą valdo dienos dėsniu (Gesetz des Tages) ir aistros naktis (Leidenschaft zur Nacht) tampa. — „Dieną aš matau patirtinį tikrovę, kaip gražaus pasaulio turtą, pažįstu gyvenimo po-

<sup>17</sup> Id, III, 68.

<sup>18</sup> Id, III, 79.



mg, kuris atsispindi mano patirtinio buvimo paveiksle, pasaulio srangoje. klasiško atbaigimo ir tragiško sunaikinimo didybėje, apipavidalint apraišką gaušoje. Bet gamta ir žmonės šį didingumą teturi tada, jei aš esu įveidrodys. Tai gražus paviršius, kaip jis matyti įstebingai ir savo šventes šventiniam žmogui. Pasaulis, tik taip žiūrimas, karanti fantazija. Visiškas ir galutinis atsidavimas jo vaizdinims formoms atpalaiduoja nuo tikrosios egzistencijos ir staigiai atiduoda nusiminimui nakties, kuri, rodos, užslėpta.

Diena surišta su naktimi, nes ji tampa pati, kai ji vakare sudžiūta. Dienos prielaida yra idėja to, kas pozityviai istoriniame tapse statoma, — jame norima to, kas pastovu, kas reliatyviai trunka. Naktis betgi moko: visa, kas tampa, turi būti sugriauta. Tai nėra tik pasaulio laike tekėjimas, faktas, kad niekas negali pastoviai būti, bet yra lyg valia, kad niekas tikro neprivalo užtrukti. Sudužimas yra neanticipuojama būtina patirtis, kad atbaigtoji būtis yra ir žlunganti. Laikinai būtybų paskutinė galimybė yra realizuotis, kad autentiškai sudužtų. Ji neria naktį, kuri į grindis<sup>19</sup>

Dieną žmogus gali risi pasaulio patirtini formų gausa ir šiame pasaulio paviršiaus pomegyje jis užmiršta tikrosios būties klausimą. Tiktai dienos gale jis atskleidžia patirtinio pasaulio ribas ir aistroje naktiniais grįžta savo tamsią pagrindinę neobjektyvumą. Iš šios aistros naktiniais jis ir ieško transcendencijos, priešingumo ir atsidavimo tampoje. Dieną, patirtini formų spindesyje, pasaulis atrodo patibintis savyje. Naktis ribinse situacijose vėl atskleidžia nenuveikiamą patirtinį tikrovės sudužimą ir ieško transcendencijos. Bet patiriamosios ribotybės skausmas vėl priešinasi Dievybei ir kaltina ją už visą blogą.

7 — Tokioje tikrovės ir netikrovės, priešingumo ir atsidavimo, pokylio ir nuopuolio, dienos dainio ir aistros naktiniais tampoje vyksta šifrų skaitymas esmiškai yra asmeninis. Būtent, šifrai nėra objektai visuotinai galiojančiai sūmonei apskritai, o tik nurodymai nepalyginamai asmeniškai egzistencijai. Todėl ir šifrų skaitymas nėra vienaprasmiškas, visiems lygiai galiojantis prasmės sužinojimas, o asmeniškas tikėjimas, nelygstamas į reiškiniam žmogui, ir taciau neužsimet sū kitiems žmonėms. Daugingais šifrais kalbanti transcendencija yra lyg viena šviesos versmė, išsiskleidžianti visas puses nukreiptais spinduliais. Paime mus apakinanči šviesos versmė mes negalime tiesiai prieiti. Mes į tematome, kiek ji užlūta pasaulyje ir mūsų akyje. Ir kiekvienas taip užlūžęs spindulys tikrai egzistuoja tiek, kiek mes į laikome visa šviesa. Lygiai ir Dievybė žmogus gali prieiti tik atskiruose ir žlungantiuose šifruose. Ir todėl nėra visiems vieno Dievybės supratimo. Kiekvienas Dievybė prieina savaip. „Transcendencijos paradoksas yra tas, kad ji gali būti

<sup>19</sup> Id, III, 110.

tik istoriškai suvokta, bet negali būti adekvačiai m stoma kaip pati istoriška<sup>20</sup>. Dievas yra mano Dievas. Bet betgi per išdid man j -Diev laikyti vieninteliu Dievu. Jaspersui tikroji laikysena yra nelygstamas stov jimas savajame Dievyb s supratime ir drauge atvirumas visiems kitiems Dievyb s pri jimams. Tai nėra betgi paprasta reliatyvistinė tolerancija, pvz., Lessingo „trijų žied“ prasme. Savyje viena transcendencija žmogui suskyla ne tiktai skirtingais, bet tiesiai vienas su kitu nepermaldaujamai kovojaniais veidais. Vieno m stymo atviryb kitam m stymui — kovos atviryb .

Kiekvienas šifr skaitymas paia savo esme yra asmeninis bei istorinis. Ir pats spekuliatyvinis šifr skaitymas, arba metafizika, yra ne kas kita, kaip šifras. Metafizika nėra visiems galioj s b ties savyje pažinimas („ontologija“), o tiktai asmeniškai apeliuoj s šifrinis nurodymas transcendencij . Taip, pvz., ir Dievo rodymai Jaspersui yra prasmingi ne kaip priverstiniai, visiems galioj argumentai, o kaip šifrai, kalb tiems, kurie juos tiki. Argumentai Dievyb s ne rodo. J liudija tik pats tikin iojo nelygstamas tik jimas.

Žodžiu tariant, metafizika yra tik jimas, metafizin tiesa — tik jimo tiesa. Kai žinojimo tiesa yra visiems priver iamai galiojanti, bet, — ir tiesai todėl, — lygstama, nes nėra vieno asmeniškai neišreiškianti, — tai tik jimo tiesa yra istorinė bei asmeninė, bet, — ir tiesai todėl, — nelygstama. Istorinė, nes transcendencij žmogus prieina tik atskiruose istoriškai žlungančiuose šifruose. Nelygstama, nes išreiškia žmog jo nelygstamai laisvame apsisprendime, arba tik jime. Taip Jaspersas išsprendžia jo metafizinį m stym pradžioje kelet klausimų: kuria prasme istorinė žmogiškoji egzistencija gali nelygstamai prieiti Dievyb .

### III

Bandome supažindinti su pagrindinėmis egzistencialinio m stymo linkmėmis būdingiausiose Heideggerio ir Jasperso filosofijose. Toliau sieksime atskleisti tuos r pėsius, kuriuos tas m stymas kelia ateities filosofavimui.

Egzistencialinė filosofija naujai filosofavimą gr žina esminio r pest — metafizik . Pastarojo laiko kriticistinė filosofija buvo atsisakiusi metafizikos grynojo pažinimo vardan. Bet kurios gyvastingos prasmės gali turėti vien grynojo pažinimo klausimas, jei jis nekyla iš b ties klausimo r pėsiu ir tiesiai bijo juo susitepti? Grynojo pažinimo filosofijai vis gr s pavojus virsti ne tiktai grynai, bet ir tušiu pažinimu. Metafizikos atsisakiusi filosofija prarado savo savarankiškumą ir virto

<sup>20</sup> Id, III, 23.

tiktai mokslinio pažinimo kritika. Teisingai ši mokslin filosofij ironizavo Paul Valéry<sup>21</sup> : ši filosofija nori b ti moksl kritika, bet pati nuo j priklaus o ir nuolat pagal juos save pertaisin ja, deja, vis — besiv lindama! Egzistencialin je filosofijoje v l iškyla b ties klausimas.

1. a. — Pastarasis naujas metafizikos iškilimas buvo manomas tiktai idealistinio grynojo subjekto nuveikimu. Iš tikr j , egzistencialin je filosofijoje filosofavimo neš jas neb ra savyje uždaras grynasis subjektas, s mon apskritai, o konkreti istorin egzistencija. Heideggeriui Dasein tiesiai yra In-der-Welt-sein: filosofuojantysis yra tiesiai numestas pasaul ir pats savyje yra taip pasauliškas, kad jis egzistuoja pasaulio atskleidimo b du. Jaspersui filosofuojanti egzistencija išeina už s mon s apskritai plotm s ir, nuveikusi subjekto-objekto praraj , eina neobjektin b t savyje. Žodžiu tariant, egzistencialin filosofija laimi nauj filosofavimo neš jo supratim . Jai filosofuojantysis neb ra savyje uždaras subjektas, o pasauliui atvira ir j atskleidžianti egzistencija. Tik toks filosofavimo neš jas ir gali kelti b ties klausim ir imtis metafizikos, — esminio filosofijos r pes io.

Tokiu konkre iu paž stan iojo supratimu iškeliamas pirminis buvimo ir pažinimo santykis. Pats žmogiškasis buvimas atskleidžia, — „paž sta“, — daiktus. Ir pažinimas neb ra abejingas paž stamosios tikrov s iš šalies steb jimas, bet žmogiškai prasmingas dalyvavimas paž stamajame pasaulyje. Pa iame gyvenime neangažuotas, grynas steb jimas niekada iš viso negal t atskleisti toki “b ties charakteri , kaip, pvz., vartotinyb ar grasomyb .

Atitinkamai šiai pirminei buvimo ir pažinimo vienybei kitos prasm s gauna ir tiesos s voka. Egzistencialin filosofija atskleidžia egzistencialin tiesos charakter ir tuo nuveikia formalistin tiesos ir egzistencijos praraj idealistiniame tiesos supratime. Naujai atskleidžiama, kad tiesa n ra login funkcija, idealin je srityje, už egzistencijos, galioj s spr smas, bet vis pirma pats egzistencialinis vyksmas. Kiekvienas spr smas neša ties , kiek j pat neša juo gyvenanti egzistencija. Pirmin tiesos vieta yra ne spr smas, o pati žmogiškoji egzistencija b ties atskleidime. Ir tad tiesos pažinimas n ra vieno ar kito dalyko paprastas sužinojimas, po kurio j sužinojusysis lieka kaip buv s. Tiesa j paž stant j kei ia iš pat jo vidaus.

Apskritai tariant, kaip idealistin subjekt apskritai egzistencialin je filosofijoje pakei ia individuali istorin egzistencija, taip tiesa iš idealin s plotm s gr žta istorin egzistencij . Tiesa neb ra daugiau už egzistencijos, o pati egzistencija. Tuo pa iu ji nustoja b ti tiktai nepavojingas sakiny s ar žodis, kur aš gal iau skelbti ir pats jai nesiangažu-

<sup>21</sup> 1938 m. kovo 10 d. paskaita, skaityta Paryžiaus Polytechnikume (Ecole Polytechnique).

damas ir manyje pa iame nesikeisdamas. Tiesa gyja dramatin s pras-  
m s. Man tiesa yra tai, kas aš pats esu: ne tai, k aš sakau, bet k aš  
veikiu.

b. — Tiesos egzistenciališkumo atskleidimu egzistencialin filosofija  
nuveikia idealizm , bet v l lieka jo tradicijoje, kiek b t esmiškai suveda  
pažinim . Skirtumas tik tas: idealistams b tis yra transcendentinio  
subjekto login funkcija, o egzistencialistams — laikin (temporalin )  
egzistencijos projekcija. Bet ir vieniems, ir antriems b ties tiesos k -  
r jas yra pats j atskleidžiantysis žmogus. Ir, b tent, Heideggeriui „b -  
tis — ne b tyb s — yra tiktai tiek, kiek yra tiesa. Ir ji yra tiktai, kiek  
ir kol yra žmogus“<sup>22</sup>. Žmogus projektuoja b ties ties . Ir Jaspersui b -  
ties tiesa yra žmogaus laisvo apsisprendimo bei rizikingo rinkimosi da-  
lykas. Žmogus renkasi ties , bet ne iš tarsi dviej duot galimybi , o  
visada renkasi t ties , kurioje jis jau gyvena.

ia egzistencialin filosofija lieka idealistin je plotm je, ir ia mes  
jai turime padaryti priekaištus, kuriuos paprastai darome idealizmui. Baig-  
tin žmogiškoji b tyb negali b ti b ties tiesos k r ja („projektuotoja“).  
Ne žmogus kuria b ties ties , bet tiktai gyvena tiesoje, kiek jis atsklei-  
džia b t. Heideggerio sakin „Sein und Wahrheit sind gleichur-  
sprünglich“<sup>23</sup> atsakome scholastine „ens et verum convertuntur“ koncep-  
cija. Ne žmogiškoji egzistencija yra jau ir pati b ties tiesa, o tiesa yra  
b ties atitikimas k rybinei Dievo min iai. Pati savaime žmogiškoji egzis-  
tencija n ra b ties tiesa, nes ji lygiai gali b ti klaidoje, kaip tiesoje. Tie-  
si žmogiškoji egzistencija t ra tiek. kiek ji juda ontologin je b ties atviry-  
b s šviesoje.

Ir Jasperso tiesos, kaip žmogiškojo apsisprendimo bei rinkimosi, su-  
pratimas teturi pagrindo, kiek jis nori išskelti, kad b ties jos visumoje  
pažinimas n ra lygiai vienaprasmiškas, kaip atskir b tybi pažinimas.  
Tai liudija pati tikrov : t kstan iais met vairiai teikiami Dievo rody-  
mai ir t kstan iai met aktualus ateizmas. B ties savyje, — Dievyb s, —  
pažinimas visada lieka analogiškas ir ta prasme pileidžia rinkimosi, arba  
apsisprendimo, galimyb . B ties tiesa renkamasi, bet pats rinkimasis turi  
vykti pa ios b ties atviryb je. Kitaip tas rinkimasis virsta tamsios bei  
kaprizingos sauval s išraiška.

c.— Toliau: kadangi egzistencialinei filosofijai b ties tiesa projek-  
tuojama bei renkamasi pa ios žmogiškosios egzistencijos, tai pagal pasta-  
rosios istoriškum ir pati tiesa tampa istorin . Tod l Heideggeriui am-  
žin j ties id ja yra iš filosofin s problematikos nepašalintoji krikš io-  
niškosios teologijos liekana. Tod l Jaspersui visas žmogiškasis Dievyb s  
pri jimas vyksta istoriškai žlungan iuose šifruose ir yra esmiškai istorinis.

<sup>22</sup> Id 230.

<sup>23</sup> Id 230.

Atseit, egzistencialinę filosofiją aukščiau teigiamai vertintą tiesos egzistenciališkumo laimėjim apmoka brangia tiesos vienybės ir amžinybės praradimo kaina.

Idealistai tiesos vienybę bei amžinybę gelbėjo transcendentinis, nuo istorinės žmogiškosios egzistencijos atitrauktos, sėmonės apskritai vienybė. Bet šiandien nebėra kelio šį supratimą. Ir mūsų supratimu, tiesos vienybei ir amžinybei pagrind galime rasti tiksliai ontologiniame b tiesos vienybės pagrinde — k ryšyje su Dievo mintyje. Tiesa gali būti viena ir amžina, jei ji yra pati Vieno Dievo amžiną mintį išreiškiančioji būtis.

Vadinas, egzistencialinę filosofiją teisingai išskleidęs tiesos egzistenciališkumą, bet, vėl likdama idealistinę tradicijoje, nepasiekia ontologinio tiesos pagrindo ir negalėjo išsaugoti tiesos vienumo bei amžinumo charakteri. Sutinkama, kad tiesa yra egzistencialinis vyksmas, bet eina giliau: tiesa yra tiksliai egzistencialinis vyksmas, kuriame žmogiškoji egzistencija vyksta ontologiniame pačiuose b tiesos atvirybėje.

2. — Tiesos supratimui turi atsakyti atitinkamas ir žmogiškosios veiklos supratimas. Jei žmogus kuria (projektuoja) bei renkasi tiesą, tai jis pats apsprendžia ir savo veiklos vertę.

a. — Būtent: jei neprieinama ontologinė tiesa, atseit, ontologinis tiesos ir klaidos skyrimas, tai nėra pagrindas skirti gerą nuo blogio. Egzistencialinė filosofijoje ir neišnyksta šios gerio ir blogio savybės. Heideggerio filosofijoje jas pakeičia tikrybės ir netikrybės (Eigentlichkeit-Uneigentlichkeit), Jasperso filosofijoje — nelygstamybės ir lygstamybės (Unbedingtheit-Bedingtheit) savybės. Heideggeriui netikroji yra egzistencija, kurioje žmogus pasiekia kasdieniniuose rūpesiuose ir užmiršta save „pat“; tikroji egzistencija yra egzistencija, kurioje žmogus atsipalaiduoja nuo vis pasaulyje sutinkamų rūpesių ir mirties vienu metu grįžta save „pat“. Jaspersui lygstamas yra veikimas, kur apsprendžia žmogiškosios prigimties instinktinę būtybę ar paties žmogaus sau iškeliami tikslai, ir nelygstamas yra veikimas, kuris vyksta dėl jo paties, t. y. kuris plaukia iš laisvojo, nieku nerišamo „pats“.

Šio tikrybės ir netikrybės, nelygstamybės ir lygstamybės skyrimo prasmė yra dvejopa. Vis pirma jis reiškia žmogiškosios veiklos aontologiškumą, jos abejingumą būčiai. Egzistencialinės filosofijos manymu, žmogiškojo veikimo apsprendimas objektyviais būties tikslais reikštų jo sudaiktinimą, praradimą jo žmogiškumo charakterio. Todėl žmogiškosios veiklos vertė nepriklauso nuo jos siekiamosios būties. Siekiamieji dalykai neapsprendžia juos siekiančios veiklos vertės. Vertinga yra pati nieko nerišama, pati sau ištikima valia. Bet kuris dalykas yra vertingas tiek ir tol, kol jo nori pats žmogus, t. y. kol jis išreiškia laisvą žmogiškąją egzistenciją.

Išvystytas žmogišk j vertybi abejingumas b iai reiškia žmogiškios veiklos ateistiškumo charakter . Žmogiškiosios veiklos tikryb , ar nelygstamyb , gl di jos rymojime joje pa ioje, jos nepriklausomyb je nuo nesamos ar tik nepaž stamos Transcendentin s B ties. Tod l Heideggeriui Dievo klausimas iš viso neiškyla, tod l Jaspersui išsireiškimas „Dievo valia“ atrodo abejotinas ir pavojingas, nes „paties“ žmogaus, kaip jo paties, arba jo laisv s, s lyga Heideggeriui yra Dievo neklausimas, Jaspersui — jo nepaž stamyb .

Pastaruoju žmogiškiosios veiklos aontologiškumu bei ateistiškumu egzistencialin filosofija lieka kantiško „autonomizmo“ tradicijoje. Tiktai pagal individualistin („egzistencialin“) esm s supratim ji žmogiškiosios autonomijos esm mato ne visuotinyb s, o individualyb s funkcijose. Kanto visuotin s pareigos imperatyv ji pakei ia konkre iu istorin s situacijos reikalavimu. Kantas: elkis taip, kad tavo pasielgimas b t visuotinio elgesio norma. Egzistencialistai: veik taip, kaip reikalauja nepakartojamai individuali situacija.

b. — Istorin s situacijos reikalavimu egzistencialin filosofija naujai iškelia žmogiškiosios veiklos asmeniškumo charakter . Tai laiku kilusi reakcija prieš t l formalistin ideologizm , kuris visa vertino pagal formalistin atitikim abstrak ioms normoms ir nesuprato moralin s asmeninio nusiteikimo bei nusistatymo prasm s. Reaguodama prieš tok formalizm , egzistencialin filosofija ir iškelia, kad žmogiškojo veikimo vertei esmiškai priklauso asmeninio apsisprendimo momentas. Jai vertingas yra veikimas, kuris plaukia iš asmeninio apsisprendimo ir kuris eina konkret asmen . Jasperso žodžiu, tas nieko nemyli, kas myli visus žmones, bet myli tik tas, kas myli t ar kit jam nepakei iamai brang asmen .

Bet egzistencialin filosofija, reaguodama prieš formalistin ideologizm , prieina antr kraštutinum . Ji vis žmogišk j veinkl suveda asmenin nusistatym ir užmiršta id j vaidmen žmogiškajame veikime. Id jos turi vadovauti asmeniniam apsisprendimui. Asmeninis apsisprendimas, jei jis nori likti tik asmeninis apsisprendimas ir nenori išreikšti visuotinai verting id j , neišvengiamai virsta subjektyvia sauvale. Tik — asmeniška yra jau subjektyvu.

Trumpai tariant, n ra vertingas nei tik formalinis atitikimas visuotines id jas be asmeninio nusiteikimo, nei tik subjektyvus, visuotin mis id jomis nesivadovauj s, nusiteikimas. Žmogiškiosios veiklos vertyb gl di asmeninio nusiteikimo ir objektyvi , b t išreiškian i , id j vinyb je.

c. — Egzistencialinei filosofijai betgi svetimi reliatyvistiniai nusiteikimai. Ji gyvena herojistine nuotaika. Žmogus turi likti ištikimas pats sau, jei ir visa tai, kas vertinga, žlunga ir jei pastoviausia yra tai, kas mažiausia ko verta. Ne pasisekimas, bet pa iam sau ištikimyb , net ir savo

sudužimui ribin se situacijose. Ne užmerkimas aki prieš visko sudužim ribin se situacijose, bet šalta joms atviryb .

Didelis yra dalykas reikšti herojistin nusistatym m suoju pragmatizmo ir buržuazin s ironijos laiku, kada teklausiama, kiek tas ar kitas apsimoka. Bet herojizmas tol lieka piom desiderium, kol lieka neišspr s-tas ontologinis b ties g rio ir blogio klausimas. Jaspersui gi tiesiai šio ne manomyb yra pati žmogiškosios laisv s, moralinio gyvenimo neš jos, s lyga. Tik nežinant, kas gera ir bloga, galima es laisvai veikti. Matyti, kaip Jaspersas neju iomis išeina iš intelektualistin s nuotaikos, pagal kuri g rio pažinimas jau savaime apsprendžia ir jo rinkim si. Tikrov je žmogus ir pažindamas g r ir blog , — kurie ia, žem je, visada tik iš dalies paž stami, — yra laisvas rinktis ar nesirinkti viena ar kita. Jei visiškai nepažintume g rio ir blogio, tai rinkimasis teb t akla rizika ar sauališkas kaprizas.

Herojizmas turi vert s, jei jis kreipiasi vertingas id jas. Pats savaime jis dar nekuria g rio. Herojiškai gali b ti vykdomas ir blogis. Vertingas t ra herojizmas, kur judina pati g rio meil .

3. a. — Ir tiesos, ir vert s klausimai nurod j ontologinio grindimo reikal . ia ir yra egzistencialin s filosofijos kryžius. Heideggeriui iš žmogiškosios egzistencijos baigtinyb s plaukia pa ios b ties niekingumas, ateistinis nihilizmas. Jaspersui — žmogiškosios egzistencijos s lyga yra Dievyb s nepaž stamyb .

b. — Heideggeris teisingai atskleid ypating mirties (žmogiškosios baigties ar nebaigties ir b ties paprastai) klausim s ryš . Mirtis žmog atpalaiduoja nuo susir pinimo atskiriomis b tyb mis ir pastato prieš dramatišk b ties ir neb ties klausim . Žmogiškosios b tyb s mirtingumo, atitinkamai nemirtingumo klausimas, virsta centriniu metafizikos klausimu.

Bet tas klausimo išsprendimas, kur mums patiekia Heideggeris, m s nepatenkina. Iš tikr j , mirtis yra m s pasaulyje buvimo galimyb . Bet pasaulyje buvimas dar neišsemia visos žmogiškosios egzistencijos. Dvasin egzistencija praneša biologin pasaulyje tr kim . Ir dvasin egzistencija lieka baigtin , bet ne jos galo, o jos baigtinyb s prasme. Heideggeris pervien suplaka baigtinyb s, kaip b ties strukt ros, ir galo, kaip b ties pasibaigimo, s vokas. Dvasin egzistencija, nors ir baigtin , bet amžina. Jos tad galimyb yra ne mirtis, o jos išganymnas ar neišganymas (filosofin je t žodži prasm je). Iš žmogiškosios egzistencijos baigtinyb s, kaip jos savyje nerymojimo, tiesiai plaukia savyje ryman ios nebaigtin s b ties reikalavimas.

c. — Jaspersui Dievyb savyje nepaž stama ir prieinama tiktai simboliniuose šifruose. Šifr teorija atskleidžia gil visos patirtin s tikrov s simboliškum , bet nepasiekia baigtiniais simboliais kalban ios Nebaig-

tin s B tyb s. Jaspersas maestriškai atskleidžia žmogišk j Dievyb s ieškojim dienos d snio ir aistros nak iai tampoje, bet sud žta nepri- j s pozityvios Dievo s vokos ir lieka pakeliui tarp panteizmo ir teizmo.

Suglaudžiame m s j egzistencialin s filosofijos komunikatyvin ver- tinim : egzistencialin filosofija pasiek tiesos egzistenciališkumo ir žmo- giškosios veiklos asmeniškumo bei herojiškumo laim jimus, bet abu šie laim jimai lieka netikri, kol n ra pasiektas ontologinis tiesos bei g rio pagrindas, t. y. Dievyb . Egzistencialin filosofija mums tod l ir lieka tik b ties klausimas, išvyst s dramatin b ties r pes io prasm žmogiš- kajai egzistencijai, bet nepateik s mus patenkinan io sprendimo. B ties atsakymo ieškojimas, — ontologija, — lieka philosophie perennis, iš viso buvusiojo m stymo ateitin siekian iojo filosofavimo uždavinys.

Baigiame pažym dami, kad jei egzistencialin filosofija nepateikia mus patenkinan io b ties atsakymo, tai didelis jos nuopelnas kurti t nuotaik , kurioje gali b ti prasmingai ieškoma metafizini r pes i iš- sprendimo. Tai tiesos nuotaika.

Vakarietiškas gyvenimas ir m stymas seniai jau — ir vis dar<sup>24</sup> — vyksta naudos ženkle. G ris tapatinamas su nauda ir b ties pagrindo ieškoma irgi tik naudoje. Norint pagr sti kur dalyk , pateisinti jo egzis- tencij , stengiamasi rodyti jo naudingum .

Ir filosofijai patarin jama supraktišk ti, susinaudinti. Bet metafi- zika pa ia savo esme yra nenaudinga ir niekada negali b ti sunaudinta. Naudingas gali b ti tiktai mokslinis atskir b tybi pažinimas, kuris galina — nors ir labai ribotai — pastar j b tybi veikim organizuo- ti m s norima linkme. Gi b tis savo visumoje negali b ti paveikiama. Ties ja tegalima susim styti. Metafizika ir yra šis susim stymas ties Die- vu ir m s žmogiškuoju likimu. Šis susim stymas negali b ti niekam panaudotas. Jis yra nenaudingas ir ta iau jis kei ia pat susim stant j žmog .

Filosofijai atviros dvi galimyb s. Arba klausti naudos kriterijaus savaiame suprantamyb : ar nauda yra aukš iausia vert ? ar grei iau pa- tys aukš iausi dalykai n ra nenaudingiausi? Arba ryžtis save sunau- dinti, virstant völkische Weltanschauung, ar r pinantis tik praktiniais va- dinamosios kult ros filosofijos klausimais (socialiniais, teisiniais, etiniais, estetiniais ir pan.).

Egzistencialin filosofija apsisprendžia už tiesos nuotaik ir šia pras- me už metafizik . Ji juda toje didžiojoje vakarietiškoje m stymo pra- džios nuotaikoje, kuri išreiškia pirmieji Aristotelio „Metafizikos“ pusla-

<sup>24</sup> Jei kriz s raudos aptilo ir mažiau begird ti atgimimo bals , tai dar n r ;> ženklas, jog kriz jau pra jo. Grei iau tai liudija, kad patys krizi apaštalai ir re- nesans pranašai vargiai nusiman , kurioje kriz je atsid r me.



pirma: „Yra mokslas naudingesnis už filosofiją, bet nėra mokslo už jį aukštesnio“<sup>25</sup>.

Tiesos nuotaikoje ir tenka ieškoti būties atsakymo, neužmirštant, kad mūsų žmogiškojoje sąlygoje tiesa negali būti kartą visam laikui laimėta ir privalo būti vis naujai ieškoma ir gyvenama.

<sup>25</sup> A, 983 a